

Visie op examinering

De Bve Raad en de AOC Raad willen met deze notitie hun visie op examinering uitdragen. De belangrijkste reden hiervoor is dat de beide organisaties in een open dialoog met relevante partijen de discussie wil voeren over de 'ins' en 'outs' van examinering op basis van een door de leden gedragen visie.

De behoefte aan een gezamenlijk beeld over examinering, de kwaliteit van examinering en de borging ervan wordt ingegeven door drie veranderingen: invoering van competentiegericht leren en opleiden, de nieuwe kwalificatiestructuur en de regio aan zet.

Ambitie

De ambitie van de Bve Raad en de AOC Raad is dat afnemers van het onderwijs vertrouwen hebben in de kwaliteit van de examinering. Het civiel effect van het diploma hangt sterk samen met dit vertrouwen. Uitgangspunt hierbij is dat de onderwijsinstelling verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het examen en de borging daarvan.

Dit document is een eerste stap in de richting van een door de Bve Raad en AOC Raad gemeenschappelijk gedragen visie op examinering. Het betreft een eerste stap om mee te denken met KCE over een wijze van externe borging die past bij de huidige ontwikkelingen in de richting van competentiegericht onderwijs. Aan de hand van de ervaringen met betrekking tot competentiegericht onderwijs in de komende jaren dient dit document regelmatig herijkt te worden.

Competentiegericht leren en opleiden

Competentiegericht leren en opleiden legt de nadruk op de ontwikkeling van competenties, gericht op het adequaat functioneren in de maatschappelijke of beroepsmatige praktijk. Het beroepsonderwijs wordt arbeidsnabij ingevuld, waarbij de loopbaan van de deelnemer centraal staat. De deelnemer is hierbij verantwoordelijk voor zijn eigen leertraject. Kenmerkend voor competenties is dat ze nooit af zijn. Competentiegericht leren en opleiden heeft daarmee per definitie een ontwikkelingsgericht, concentrisch karakter: Dezelfde competenties komen in een steeds complexere vorm terug.

Nieuwe kwalificatiestructuur

Bij de ontwikkeling en implementatie van competentiegericht onderwijs is de kwalificatiestructuur een cruciaal instrument. In de nieuwe kwalificatiestructuur, die nog in ontwikkeling is, worden kerntaken, kernopgaven en competenties van een startbekwame beroepsbeoefenaar beschreven. De nieuwe kwalificatiestructuur is gebaseerd op arbeidslogica in plaats van op opleidingslogica. In tegenstelling tot de oude kwalificatiestructuur kent de nieuwe kwalificatiestructuur geen deelkwalificaties. In sommige gevallen wordt wel een aantal certificeerbare eenheden onderscheiden. Criterium hiervoor is dat een certificeerbare eenheid arbeidsmarktrelevantie moet hebben. Ook wettelijke regelingen (bijvoorbeeld vervoer van gevaarlijke stoffen) kunnen een reden zijn voor het onderscheiden van certificeerbare eenheden. Om zichtbaar te maken hoe ver een deelnemer in zijn ontwikkeling is gevorderd, worden andere hulpmiddelen gebruikt, zoals een portfolio. De Bve-sector zal hiervoor voorstellen ontwikkelen.

Om voldoende ruimte te bieden voor de vormgeving van het onderwijs en om de regionale ambities te kunnen realiseren, is het van groot belang de ruimte die de kwalificatieprofielen bieden te benutten. De opbouw van kwalificatieprofielen in minimaal 50% van de nominale opleidingstijd kerndeel, maximaal 30% van de nominale opleidingstijd uitstroombifferentiatie en 20% van de nominale opleidingstijd vrije ruimte biedt deze gelegenheid.

De regio aan zet

De regio is aan zet om binnen de kaders van de kwalificatiestructuur verdere invulling te geven aan het onderwijs. KOERS BVE vermeldt de ambitie om op centraal niveau minder regels vast te stellen. Binnen regionale netwerken krijgen vragende partijen de gelegenheid hun rol te spelen bij het beroepsonderwijs. Aan deze vragende partijen wordt ook verantwoording afgelegd. Om regionale

invulling te kunnen realiseren moeten de kwalificatieprofielen hiervoor voldoende ruimte bieden en moeten de onderwijsinstellingen deze ruimte benutten.

Nieuwe manier van beoordelen

De geschetste veranderingen vragen om een andere manier van beoordelen.

1. De beoordeling richt zich meer op de essentie van arbeid en maatschappelijk functioneren

In het kwalificatieprofiel zijn kerntaken, kernopgaven en competenties beschreven van een startbekwame beroepsbeoefenaar. De kern van het beroep (arbeidslogica) wordt meer het uitgangspunt dan de opleidingslogica van vakken en eindtermen.

Bij klassieke beoordelingsvormen ligt de nadruk op wat een deelnemer nog niet kan en nog niet weet. Bij competentiegericht beoordelen wordt meer gekeken naar wat een deelnemer al kan. De deelnemer wordt uitgedaagd het bewijs te leveren dat hij in een beroepssituatie vakbekwaam (competent) kan handelen.

2. Meer ontwikkelingsgericht beoordelen

De belangrijkste verandering is misschien wel de aandacht voor ontwikkelingsgericht beoordelen. De afgelopen jaren lag binnen veel instellingen de focus op kwalificerend beoordelen. In deze situatie heeft de beoordeling betrekking op de manier waarop iemand uiteindelijk zijn beroepstaken vervult, waarbij de beslissing over het verkrijgen van een diploma dan wel een certificaat of (school-)verklaring met portfolio centraal staat. Binnen competentiegericht onderwijs schuift de beoordeling op in de richting van reflectie, feedback en verbetering. Ontwikkelingsgericht beoordelen krijgt meer aandacht, waarbij de kwalificerende functie niet verdwijnt. Ontwikkelingsgericht beoordelen is erop gericht om competenties te ontwikkelen veelal in het perspectief van diplomering. Van belang hierbij is dat voor alle betrokkenen steeds duidelijk moet zijn of in een bepaalde situatie sprake is van ontwikkelingsgericht of kwalificerend beoordelen. De externe borging heeft alleen betrekking op de kwalificerende beoordeling.

3. Betrokkenheid van (regionale) partners

De betrokkenheid van en het commitment met het werkveld en vertegenwoordigers van het (regionale) beroepsveld neemt toe. Scholen betrekken het werkveld meer bij de inhoud, vorm, afname en beoordeling van de examinering. Het gaat hier zowel om het (regionale) bedrijfsleven als om (regionale) instanties en instellingen voor vmbo en hbo.

4. Meer geïntegreerd en authentiek beoordelen

Bij competenties gaat het om de samenhang tussen kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes. Deze worden dan ook geïntegreerd beoordeeld. De beoordeling wordt een afspiegeling van hetgeen in de beroepspraktijk wordt gevraagd. Authentiek beoordelen of congruent beoordelen neemt toe. Dat neemt niet weg dat het soms zinvol is om bepaalde kennis en vaardigheden afzonderlijk te beoordelen.

5. Leerwegaafhankelijk

De kwalificatieprofielen bevatten een omschrijving van het vereiste niveau waarvoor opgeleid wordt. De wegen hiernaar toe zullen verschillen. Deelnemers laten meer variëteiten zien in hun leerbiografie. Heterogeniteit in leerwegen en leerwegaafhankelijk beoordelen nemen toe.

Consequenties voor de kwaliteitsborging

Hoe kan een onderwijsinstelling vertrouwen organiseren in de kwaliteit van de examinering? Vraag hierbij is wat de geschetste ontwikkelingen betekenen voor de manier waarop je kunt laten zien wat je kunt. Hier wordt geschetst hoe in de nieuwe zienswijze op de beoordeling van deelnemers de kwaliteitszorg eruit ziet. De aandacht richt zich specifiek om de kwaliteitszorg van examinering met de kanttekening dat deze geïntegreerd dient te worden in het totale kwaliteitszorgsysteem.

1. Interne kwaliteitszorg

Een belangrijk kenmerk van competentiegericht beoordelen is dat de deelnemer zelf moet aantonen dat hij over de vereiste competenties beschikt; hij draagt daarvoor zelf bewijzen aan. Deze zienswijze

dient doorgetrokken te worden naar een onderwijsinstelling. De onderwijsinstelling is er zelf verantwoordelijk voor te bewijzen dat de examinering van goede kwaliteit is. Zij tonen zelf aan anderen aan dat zij deugdelijk examineren. Om kwaliteit te kunnen garanderen, is een goed systeem van interne kwaliteitszorg nodig. Belangrijke elementen van een dergelijk systeem zijn:

- formuleren en hanteren van eigen kwaliteitsstandaarden;
- zelf evalueren in hoeverre aan de geformuleerde standaarden wordt voldaan;
- opstellen en uitvoeren van verbeterplannen;
- afstemmen met ketenpartners;
- afleggen van publieke verantwoording.

Bij de implementatie van competentiegericht beoordelen veranderen de kwaliteitsstandaarden. Zo komt intersubjectiviteit in de plaats van objectiviteit.

Dus: De onderwijsinstellingen nemen hun verantwoordelijkheid voor de inrichting en uitvoering van een systeem voor interne kwaliteitszorg, waarbij zij zelf hun standaarden formuleren in samenspraak met (regionale) partners, waaronder het bedrijfsleven.

2. Samenhang relatie borging kwaliteit van producten en van processen

De kwaliteit van de processen ten behoeve van de examinering bepaalt de kwaliteit van de producten. Van belang is dus om bij de kwaliteitsborging veel aandacht te geven aan de kwaliteit van de processen. De aard van de processen en de producten verandert bij de nieuwe wijze van beoordelen en daarmee samenhangend de invulling van de interne kwaliteitsborging. Zo zijn bij de nieuwe manier van beoordelen de activiteiten die de deelnemer in het kader van de beoordeling uitvoert, vooraf minder concreet ingevuld. Een proeve van bekwaamheid kan bestaan uit een globale beschrijving van de activiteiten die een deelnemer moet uitvoeren en een opsomming van de te beoordelen competenties en beoordelingscriteria. De precieze invulling van de proeve is in deze situatie afhankelijk van de context waarin de proeve wordt afgenomen. Hierbij zijn goede instrumenten nodig om die invulling ter plekke op verantwoorde wijze te kunnen realiseren.

Dus: Kernelement in de borging is de kwaliteitsborging van de processen. Hoe beter de borging van de processen op orde is, hoe minder aandacht nodig is voor de borging van de producten.

3. Meer accent op de kwaliteit en onafhankelijkheid van beoordelaars

Bij het beoordelen van competenties moet beoordeeld worden of deelnemers kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes geïntegreerd beheersen. Competentiegericht beoordelen is niet te verenigen met het vastleggen van gedetailleerde beoordelings- en/of beheersingscriteria. Een beoordelaar baseert zich bij zijn beoordeling dus op globalere beschrijvingen. Dit vraagt om een grotere deskundigheid van de beoordelaar. Daarnaast is van belang dat de beoordelaar onafhankelijk is; dat wil in dit geval zeggen dat hij niet direct betrokken is bij het leerproces van de te beoordelen deelnemer. Beoordelaars zijn werkzaam binnen onderwijsinstellingen en in toenemende mate binnen bedrijven. De deskundigheid en onafhankelijkheid van beide typen beoordelaars moeten worden geborgd. Hoe dit precies wordt ingevuld kan per regio en per sector verschillen. De ene branche is de andere niet. Van belang is om hierover regionaal en sectoraal afspraken te maken. Deze afspraken kunnen bijvoorbeeld gaan over het trainen en/of certificeren van beoordelaars en over de rol van de kwaliteit van de beoordelaars bij de accreditatie van leerbedrijven.

Dus: Onderwijsinstellingen bespreken op regionaal niveau (en daarbinnen op het niveau van sectoren) welke maatregelen worden getroffen om de kwaliteit en de onafhankelijkheid van beoordelaars voldoende te garanderen.

4. Organiseer het vertrouwen met het bedrijfsleven (& andere regionale partners)

Voor het creëren van draagvlak is van belang dat de afnemers van het onderwijs voldoende vertrouwen hebben in de kwaliteit van de examinering. Om dit te realiseren wordt het bedrijfsleven bij de examinering betrokken. Daarnaast is afstemming nodig omdat op landelijk niveau de kaders globaler worden waarbij de verschillende partners op regionaal niveau het onderwijs verder invullen. De onderwijsinstellingen nemen hiertoe het initiatief. Het is een uitdaging om op verschillende lagen of

niveaus binnen onderwijsorganisaties en bedrijven co-makership vorm te geven. De betrokkenheid van het bedrijfsleven kan op verschillende manieren vorm krijgen. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het mee ontwikkelen of vaststellen van producten en procedures en aan het mee afnemen van examens. Ook hiervoor geldt dat het van belang is om hierover regionaal en sectoraal afspraken te maken. Laat het onderwijsveld samen met het werkveld bepalen hoe het vertrouwen in de examinering wordt georganiseerd.

Dus: Onderwijsinstellingen maken afspraken over de wijze waarop zij het werkveld en eventuele andere (regionale) partners bij de examinering betrekken.

Externe borging

Voor het realiseren van voldoende vertrouwen in de kwaliteit van examinering is van belang dat er in aansluiting op de interne kwaliteitsborging een systeem van externe kwaliteitsborging is. Hier volgen de belangrijkste uitgangspunten voor deze externe kwaliteitsborging.

1. Aansluiten op de interne kwaliteitszorg van onderwijsinstellingen

De externe kwaliteitsborging moet aansluiten op het interne kwaliteitszorgsysteem van de school. De externe kwaliteitszorg moet aansluiten op de conclusies die het interne kwaliteitszorgsysteem (de zelfevaluatie) oplevert. Dit sluit aan bij het uitgangspunt van competentiegericht beoordelen, dat de beoordeelde zelf bewijzen aandraagt dat aan een aantal eisen wordt voldaan.

Daarnaast is van belang om de frequenties van het externe toezicht af te stemmen op de kwaliteitscyclus van de onderwijsinstellingen.

2. Proportioneel meten

Proportioneel meten houdt in dat de intensiteit en de precieze invulling van de externe kwaliteitsborging afhangt van de kwaliteit die een onderwijsinstelling levert. Hiervan is sprake in de volgende situaties:

- Als uit een audit blijkt dat een onderwijsinstelling de zaken goed op orde heeft, is een volgende keer een minder uitgebreid onderzoek nodig dan bij een onderwijsinstelling waar nog veel te verbeteren valt.
- Als onafhankelijk deskundigen, zoals het bedrijfsleven, hebben aangegeven dat het examen van goede kwaliteit is, hoeft het extern toezicht minder intensief te zijn.
- Als de zorgvuldig uitgewerkte evaluatie bewijzen levert, waaruit blijkt dat de examinering deugdelijk en fair is uitgevoerd, kan daarmee de intensiteit van externe borging beduidend verminderen.

3. Productaudit afhankelijk van procesaudit

De intensiteit van de productaudit dient afhankelijk te zijn van de resultaten van de procesaudit.

4. Aansluiten op externe integrale kwaliteitsborging van onderwijs

De interne kwaliteitszorg van examinering dient integraal onderdeel te zijn van de kwaliteitszorg van het onderwijs in z'n totaliteit. Dit houdt concreet in:

- de externe kwaliteitsborging van examinering, zoals KCE die nu uitvoert, dient afgestemd te zijn op de totale externe kwaliteitsborging, waarvoor de inspectie momenteel verantwoordelijk is.
- Deze afstemming dient zowel betrekking te hebben op de methode van kwaliteitsborging die men hanteert als op het tijdstip waarop de externe instantie het toezicht uitvoert.
- Gestreefd wordt naar een integraal kwaliteitszorgsysteem waaruit aan alle relevante actoren (KCE, inspectie, gemeentes, OCW) informatie kan worden 'getapt' om verantwoording af te leggen.

Colofon

Deze uitgave is in opdracht van de Bve Raad tot stand gekomen met medewerking van Cinop en gefinancierd vanuit de SLOA-middelen, die ter beschikking zijn gesteld door het ministerie van OCW.

Auteurs: J. Tissink (Bve Raad), P. Willemse en M. Raanhuis (Cinop)

De tekst van deze notitie is door de leden van de Bve Raad, alle Nederlandse onderwijsinstellingen voor middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, vastgesteld in de Algemene Vergadering van 20 april 2005 te Soesterberg.

Visie op examinering is te downloaden en te bestellen op de website van de Bve Raad: www.bveraad.nl